

ARHIV ZA MEDICINU RADA

GODINA I.

ZAGREB, JULI 1946.

BROJ. 3

Vlasnik i izdavač: Središnji zavod za socijalno osiguranje; Odgovorni urednik: Dr. Ferdo Palmović; Redakcioni odbor: Dr. Olga Maček, Dr. Kazimir Modrić, Dr. Fran Janjić, Dr. Josip Stajduhar, Mr. Dr. Dragan Boić, Ing. Zdenko Topolnik.

ERVIN ŠINKO:

SOCIJALNA SIGURNOST I POVIJEST SOCIJALNE POLITIKE*

Od kada postoji klasno društvo, ni jedna klasa nije mogla poboljšati svoje životne uvjete, nego samo na račun druge klase. U klasnom društvu, ni u kojem obliku klasnog društva ne postoji, ne može postojati socijalna sigurnost.

Same vladajuće klase moraju stalno računati s mogućnošću sukoba s vladajućim klasama drugih zemalja, a s druge strane žive manje ili više uvijek pod prijetnjom pobune izrabljivanih klasa.

Naravno, da se uopće ne može govoriti o socijalnoj sigurnosti potlačenih klasa. Stalno smrtno ugrožene u svojim najosnovnijim životnim uvjetima, one su prisiljene na neprekidni otpor, na stalnu borbu za svoj opstanak, na borbu za svrgnuće vladajuće klase.

Ali među svim povijesnim oblicima proizvodnih odnosa, socijalna je sigurnost najmanje moguća u kapitalističkom društvu.

U feudalnom gospodarstvu proizvodilo se je za potrebe vlastelinstva, koje su bile unaprijed poznate. To važi i za cehovsku proizvodnju premda je ona već robna proizvodnja, proizvodnja sa ciljem razmjene dobara. Zanatlije iz pojedinih struka imali su pregled potreba gradskog tržišta, jednog tržišta koje je dolazilo u obzir. Proizvodnja i potrošnja bile su, dakle, u ravnoteži.

U feudalnom gospodarstvu ne postoji hiperprodukcija.

* Povodom članka profesora Dr. A. Štampara: Socijalna sigurnost (Arhiv za medicinu rada, april 1946. g. br. 2).

Pojavljivanjem kapitalističke proizvodnje nestaje svaki plan u proizvodnji; svaki kapitalist proizvodi na vlastiti račun, a jedini je pokretač te anarhične proizvodnje lov za profitom. Tržište, koje sada obuhvaća čitav svijet, ne da se više pregledati, tako da proizvodnja i potrošnja nisu više u saglasnosti.

Zato je neizbježno, da se unutar kapitalizma u manjim ili većim vremenskim razmacima pojavljuju krize t. j. poremećaj ravnoteže između proizvodnje i mogućnosti prodaje; mogućnosti potrošnje. Sudbina proizvoda je neizvjesna, a proizvađači nemaju vlast nad proizvodnjom, nego je upravo obratno: proizvod vlada proizvađačima.

Saglasnost između proizvodnje i potrošnje nije ni moguće uspostaviti, dok su sredstva za proizvodnju privatno vlasništvo; saglasnost proizvodnje i potrošnje, plansku privredu može postići samo viši oblik proizvodnih odnosa, socijalističko društvo.

Baš je jedna od glavnih karakteristika kapitalističkog načina proizvodnje, da se civilizacija, što se tiče socijalne sigurnosti radnika, pretvara u prašumu: ni jedan radnik, ni najbolji, nije nikad siguran, da ne će drugi dan ostati bez posla, bačen u rezervnu armiju kapitala, u ogromnu armiju gladnih.

Pitanje, koje se pred nas postavlja, jest: kako da tumačimo činjenicu, da se baš za vrijeme kapitalizma pojavljuje prvi put u povijesti čovječanstva zahtjev socijalne politike, kao organizatorski zadatak države?

Činjenica je na prvi pogled zbilja paradoksalna: s jedne strane moderna državna vlast »samo je jedan odbor, koji upravlja zajedničkim poslovima cijele buržoaske klase« (Komunistički manifest) ili sa riječima Staljina: »Država je uvijek mašina u rukama vladajuće klase za gušenje otpora protivničkih klasa«, — a s druge strane baš ta ista država stavlja sebi u zadatak, da zaštićuje narod od te svakidašnje prakse, od tih neminovnih posljedica, koje su osnov postojanja te iste države.

Kako da se riješi ta proturječnost? Jedan je način za rješenje te proturječnosti, da nesumnjivo znatni razvoj socijalno-političkog zakonodavstva kapitalističkih zemalja smatramo kao dokaz za to, da je država, suprotno tvrđenju marksizma, autonomni, nepristrasni, nadklasni organ koji se sam po sebi razvija u pravcu pravednosti i čovjekoljublja. Ovo je shvaćanje, izgleda, blizu prof. dr. Štamparu.

Slika o razvitku socijalnog osjećaja čovječanstva, koju razvija pred nama članak profesora Dr. A. Štampara, mora se baš zato dopuniti s pozadinom ekonomskih, socijalnih i političkih borba, da ne bi došao netko do krivog zaključka, da treba državu na taj način shvatiti.

Jer postoji i drugi način rješenja te proturječnosti i to baš na temelju marksističkog shvaćanja države, kao države vladajućih klasa. Iz povijesti socijalne politike, iz saznanja o povezanosti društvenih činjenica, a baš iz čisto klasnog karaktera kapitalističke države i jedino iz toga se može objasniti nastajanje socijalne politike, kao i sve njene tekovine u pojedinim kapitalističkim zemljama.

Težnja, da država svakom građaninu osigura dostojne uvjete rada i života, težnja socijalne politike, kao organizatorski zadatak same države, nastaje tek s pojavljivanjem modernog industrijskog proleterijata i to tek onda, kada je moderni industrijski proleterijat postigao izvjesni stupanj u svome razvitku, kada već vodi samostalnu klasnu borbu za svoje klasne interese.

II.

Ni za vrijeme ropskog gospodarstva, a ni za vrijeme feudalnog društva ne postoji ni namjera ostvarivanja socijalne politike.

Poznata je rečenica znamenitog Rimljanina, uzora vlasnika robova, Katona: »Rob mora da radi ili da spava.« Ropsko gospodarstvo ne smatra roba čovjekom i sva se zaštita, koja se zakonom propisuje, odnosi na siromašne samo ukoliko su slobodni.

Sam Stari Zavjet, kad je govor »o bližnjemu«, podrazumjeva pod tim isključivo slobodne ljude. Poznata je stvar, da među zapovijedima ima jedna, koja glasi: »Ne ubij!«. Manje je poznata stvar, da se ta zapovijed ne odnosi na robove. Dok se inače na primjenjivanje smrtne kazne Stari Zavjet vrlo lako odlučuje, već za uvredu majke ili oca propisuje smrt; što se tiče robova, Stari Zavjet jasno i izričito objavljuje: »Tko udari roba svojega ili robinju štapom... ako rob ili ropkinja preživi dan ili dva, nemojte vlasnika kazniti, jer je njegov novac.« (Mojsije II. XXI. 20 i 21).

Židovi su smatrali, »da svako vlasništvo pripada bogu, a vlasnici da se njime mogu samo služiti; zbog toga su jedan dio svojih pokretnih i nepokretnih imanja ustupali siromašnima« — utvrđuje sasvim točno profesor Dr. A. Štampar. Za neupućene mora se samo dodati, da se ovdje ne radi o općenitoj brizi za siromašne, nego o pokušaju, da se umjetnim mjerama spriječava razvitak latifundija na račun malih i srednjih slobodnih posjednika. Radi se o istoj beznadnoj borbi, koju su braća Grakhi sa istim namjerama vodili u Rimu, radi se o sličnim mjerama, koje susrećemo za vrijeme feudalizma, kada su strogo ograničili dozvoljeni broj pomoćnika i radno vrijeme za svakoga cehovskog majstora, da bi tako zaustavili nastajanje nadirućeg trgovačkog kapitala.

Kršćanstvo je u svojim počecima pokret robova. Kršćanstvo je unutar omrznutog rimskog carstva stvorilo komunističke zajednice, koje

(kako je Gandhi jedno vrijeme u Indiji pokušao), predstavljaju pokušaj pasivnom rezistencijom potkopati rimsko carstvo, a s druge strane dati zaštitu članovima zajednice, osnovane na strogo komunističkim načelima. »Svi, koji vjerovaše, bijahu zajedno i imahu sve zajedno.« (Djela apostolska II. 44).

Kako su ozbiljno uzeli dužnost, da se svaki odrekne privatnog vlasništva u korist zajednice, dokazuje primjer Ananijasa i Safire, koji su se, udovoljavajući uvjetima za primanje u zajednicu, odrekli privatnog vlasništva. Ali pošto su sakrili pred zajednicom dio novca, što su ga dobili za prodanu njivu svoju, a nisu sve predali u blagajnu zajednice, kažnjeni su smrću. (Djela apostolska V. 1—10).

Kao što je prkršćanstvo bilo dosljedno u provođenju komunizma u svojim zajednicama, isto tako je bilo dosljedno u pasivnoj rezistenciji prema rimskome carstvu. Učenje Origenesa, da vjernici ne smiju biti ni u kakvoj službi rimskoga carstva, ne smiju služiti u vojsci, »jer moraju štediti svoju snagu i vrijeme za mnogo važnije i svetije dužnosti« — ili riječ Tertuliana: »Ništa se nas ne tiče manje, nego država i državni poslovi« — u stvari su objava rata rimskome carstvu, jer se suprotstavljaju osnovnom načelu, po kojem su Rim i njegova moć božanski, a žestoko pozivaju na bojkotiranje Rima, rimskog cara, na politiku pasivne destrukcije.

Ropsko gospodarstvo nije podizalo proizvodnju na temelju tehničkog napretka, već jedino neograničenim iskorištavanjem sve većeg i većeg broja robova. U krilu ropskoga gospodarstva, pošto rob nije zainteresiran u svome radu, nisu se mogle razviti snage za viši oblik proizvodnih odnosa. Zato je raspad rimskog carstva značio za nekoliko stoljeća povratak u barbarstvo, opće rasulo, dok se nije izobrazio novi, viši način proizvodnje. U to doba su kršćanske zajednice, svugdje, od talijanskih gradova sve do Male Azije, dobro povezane čvrste organizacije. U vrijeme općeg rasula, opće nesigurnosti, sve veći i veći broj bogatih traži zaštitu i sigurnost pristupivši kršćanskim zajednicama. Budući da su to ljudi ugledni, oboružani višom kulturom, a prije svega iskustvom u upravljanju većih imetaka, oni dobivaju odsudno značenje unutar tih zajednica, koje postaju postepeno utočište patricija i bivših velikaša u Rimu i u provincijama. Na kraju toga procesa stoji pred nama jedna crkvena hijerarhija, koja se odvojila od ostalih vjernika i koja upravlja i dobrima i načinom života tih zajednica. Nad vjericima se formirao i učvrstio vladajući sloj svećenika, svećenička kasta, cijela feudalna organizacija s vazalima i podvazalima, na čelu s rimskim papom. Ta hijerarhija se na koncu otvoreno pridružuje, spaja s vladajućim klasama i postaje nosilac i predstavnik novoga ekonomskoga i društvenoga poretka: feudalizma.

Kao što jednoć prakomunističko društvo nije imalo potrebe zakona, isto tako prakršćanstvo nije znalo za obavezne dogme. Gdje nema suprotnosti interesa, gdje nema vladajućih i potlačenih, dostaje zajedničko javno mijenje za društveni život i red. Tek kada se svećenstvo formiralo nad vjernicima kao zasebna hijerarhična vlast, nastaje potreba zakonskih propisa, u slučaju crkve: potreba dogme.

Nova vladajuća ustanova, crkva, traži bezuvjetno poslušnost. »Vjerujem, jer je protiv razuma«, kaže Tertulian i on je već proglasio crkvu najvišim načelom spoznaje, te izričito naglašuje, da se ne traži, da budemo poslušni zato, jer je to nešto dobro, nego, jer je Bog preko crkve tako zapovjedio. Crkva se identificira s bogom, a počevši od Nicejskog sabora, poglavari crkve stvaraju zakone, duhovne i svetovne za učvršćenje materijalne i duhovne moći crkve.

Crkva, nosilac i predstavnik ideologije feudalizma nije poznavala ni namjeru ostvarivanja socijalne politike, jer ne smijemo dobrotvorstvo ni u onom organiziranom obliku, kako ga je provela crkva, pobrkati sa socijalnom politikom.

Zadatak skolastike, te vladajuće nauke crkve i feudalnog društva sve do 13.-tog stoljeća, da bude »ancilla fidei« t. j. da pomoću logične armature antičke filozofije služi neoborivoj vječnoj istini, sadržana je u crkvenim dogmama. Ljudski um, nauka nema drugog zadatka nego da dokaže, da sve mora biti baš tako kako jest. Cilj je nauke, da opravda ono što postoji, da opravda moć crkve, moć crkvenih i svjetovnih feudalaca, da opravda isto tako postojanje bogataša, kao što i postojanje bijede. Ništa nije više tuđe duhu crkve i feudalnog društva, nego neka sistematična borba za odstranjivanje bijede. Stav cijeloga srednjega vijeka, stav vladajuće klase, stav crkve najjasnije izražava najveći predstavnik skolastike, Toma Akvinski, kada nastoji, da uskladi pojam svemoćnog i dobrog boga s postojanjem zla, s postojanjem pakla. Zašto je predobri bog stvorio pakao? A njegov odgovor glasi, da sve služi savršenosti božanstvene zgrade svemira, tako i pakao: »da bi uživanje spašenih duša bilo još veće, kada iz neba promatraju paklenske muke prokletih.«

Taj je stav sasvim dosljedan. Crkva za vrijeme cijeloga srednjega vijeka skoro neprekidno ratuje ognjem i mačem protiv tzv. krivovjercaca, koji su se u obliku religiozne ideologije borili za rješenje socijalnih suprotnosti, za pravedniju podjelu zemaljskih dobara. Crkva nije priznala, da postojanje bijede uopće predstavlja socijalni problem. Crkva uopće nije priznala, da postoji socijalni problem. Za nju je jedini problem borba protiv grijeha, borba za spas duša. Stav crkve jest, da kao što ima raj i pakao, mora biti po božanstvenom planu bogatih i siromašnih. Božanstveni plan se sastoji u tome, da je posto-

janjem siromaka stvorena mogućnost bogatima, da milostinjama zaslužuju nebesko blaženstvo, dok je izazovnim postojanjem bogatih stvorena mogućnost siromasima, da se vježbaju u pokornom strpljenju i tako zaslužuju spas svojih duša. Crkvi nije palo na pamet, da se miješa u božanstveni plan, u kojemu bogati, kao i siromasi imaju svoju određenu, međusobno mudro povezanu teleološku ulogu. Crkva sama je bila najveći uživatelj vrline dobrotvorstva, ukoliko su je velikaši bogato darivali s povlasticama i velikim posjedima. Crkva je bila u krajnoj mjeri zainteresirana, da propagira vrlinu milostinje. Postojanje bijede bilo je kapital za crkvu. U ime toga, da se crkva mora brinuti za siromake, »da je imetak crkve«, kao što profesor Dr. A. Štampar piše — »imetak siromašnih, patrimonium pauperum« — opati i biskupi postojali su moćni feudalni gospodari.

Dakle, crkva je »uvidjela«, da mora pružiti pomoć siromasima, dok je ova njena briga značila obavezu za feudalce, da naročito na samrti određuje crkvu za nasljednicu; ali crkva je »zaboravila na svoju dužnost spram siromaha«, kada se je u krilu feudalnog društva razvila mlada građanska klasa i s njome trgovački kapital. Građanstvo je nastojalo, da riznica svijeta iz ruke crkve pređe u ruke poduzetnih trgovaca. Crkva je »zaboravila na svoju dužnost spram siromaha«, kada joj nije više služila kao kapital bijeda, koja je sada već služila kao kapital vlasnicima manufakture, kojima je bilo potrebno, da se ostaci slobodnih seljaka i bijedni kmetovi masovno pretvore u još bijednije proletere.

Radna snaga postaje slobodna. Trgovački kapital je stvorio slobodne radnike, slobodne — po riječima Marxa — »slobodne od svih stvari, potrebnih za ostvarenje njegove radne snage«, slobodne za izrabljivanje.

U tom smislu je sasvim točno primjetio prof. Dr. A. Štampar, da »kako se siromašni nisu mogli ostaviti sasvim bez brige, to se briga za siromašne drukčije uredila. Osobito se u tom pravcu istakla Engleska...«

Osobito se istakla Engleska zato, jer se kapitalizam tamo najprije razvijao »razorivši sve feudalne, patriarhalne i idilične odnose«. (Komunistički manifest.)

Historijski proces odvajanja proizvađača od sredstava za proizvodnju, odvajanje seljaka od zemlje stvorio je s jedne strane do tada neviđeno bogatstvo, a s druge strane do tada neviđenu masovnu bijedu. Radilo se samo o tome, da se je uslijed cvjetanja flamanske vunene manufakture i odgovarajućeg skakanja cijena vuni, više zaradilo na pašnjacima, nego na oranicama. Prevrat, koji je ta činjenica izazvala, opisao je kao očevidac engleski kancelar Thomas Morus:

»Ovce, ove inače tako blage i skromne životinje, postale su u Engleskoj tako proždrljive i grozne, da proždiru ljude i tjeraju ih s njihovih njiva, iz njihovih kuća i sela. Zaista u svim točkama kraljevstva, gdje se sabire najfinija, najskupocjenija vuna, vidi se kako se žure otmjeni, bogati ljudi, dapače i vrlo časní svećnici, da osporavaju jedan drugome teren. Mnogo milja unaokolo otuđuju zemlju oraču, pretvaraju je u pašnjake, ruše kuće i sela i štete samo crkve, da dobiju štale za svoje ovce... Poštenu se seljaci istjeravaju iz svojih kuća, jedni prevarom, drugi nasiljem... i tada putuju porodice dalje preko polja, muškarci i žene, udovice i siročad, očevi i majke s malom djecom... te porodice za nisku cijenu prodaju ono, što su mogle ponijeti od svojih stvari, predmete, koji već sami po sebi imaju nisku vrijednost. Kada je taj slabi izvor iskorišten, što im preostaje?«

Što je preostalo tim precima današnjih proletera, točno saznajemo iz kaznenog zakona engleskog kraljevstva onoga doba. U Engleskoj je 1530. godine bilo zakonom određeno, da se sve skitnice moraju bičevati. Naravno, usprkos toga bilo je od dana na dan više. Nekoliko godina kasnije je određeno, da im se uz bičevanje odsiječe uho. Za krađu uveli su smrtnu kaznu. U razmaku samo od 40 godina, tj. od 1510. do 1550. godine u Engleskoj je bilo obješeno oko 72.000 ljudi zbog krađe. Prema zakonskim propisima svaki, koji je bio po treći put uhvaćen na skitnji, imao je da bude smaknut.

»Ljudi iznenadno izbačeni iz kolosjeka svoga života, nisu mogli da se isto tako brzo snađu u disciplini novog položaja. Oni u masama postadoše prosjaci, razbojnici, skitalice. Uslijed toga su krajem XV. i za vrijeme čitavog XVI. stoljeća u cijeloj Zapadnoj Evropi izdavani krvavi zakoni protiv skitnica. Očevi sadanje radničke klase bili su isprva kažnjeni za to, što su bili pretvoreni u skitnice i paupere.) (Marx: Kapital).

III.

Platon opisuje, kako bi trebala izgledati država, koja bi bila po njegovom mišljenju zemaljsko utjelovljenje pravde, pravednosti, ljepote, — a on ni ovu idealnu, uzornu državu ne može zamisliti bez robova. Isto tako kao što Toma Akvinski polazi sa pretpostavke, da je neminovna nužnost postojanja pakla na ovom i na drugom svijetu. A stvarno je neminovna dužnost, da su oni tako mislili, da nisu mogli drukčije misliti. Razvitak proizvodnih snaga bio je na tom stupnju, da bi ukidanje ropstva značilo ukidanje napretka, rušenje osnova civilizacije.

U izvjesnom smislu ni Toma Akvinski nije ništa drugo tvrdio, nego je samo izrazio činjenično stanje.

Feudalno društvo još nije poznavalo proizvodne snage, koje bi omogućile likvidaciju bijede. Kao što je napisao Marx: »Društvo sebi postavlja uvijek samo one zadaće, koje može riješiti, jer kad točnije promatramo, stalno ćemo vidjeti, da i zadaća nastaje samo tamo, gdje materijalni uslovi njenog riješenja već postoje ili su bar u nastajanju.«

Prvi se put u povijesti čovječanstva, s pojavljivanjem proletarijata, postavlja pred čovječanstvo, kao historijski zadatak, potpuna likvidacija »pakla«, t. j. stvaranje takvih proizvodnih odnosa, uređenje društva na taj način, da potpuno nestane svaka bijeda na zemlji.

Svaka politika je izraz klasnih interesa i svaka politička borba je borba za vlast.

Prvi put u povijesti čovječanstva, s pojavljivanjem proletarijata, ta politička borba dobiva nov, do tada nepoznati sadržaj. Ne radi se više o tom, da jedan ugnjetavač preda svoje mjesto drugom ugnjetavaču. Prvi put u povijesti borba za vlast znači borbu za socijalnu politiku, borbu za ukidanje vlasti čovjeka nad čovjekom.

Zadatak likvidacije pakla pojavljuje se zato, jer se za vrijeme kapitalističke industrije proizvodna snaga, produktivnost ljudskoga rada tako razvila, da jedino još odnosi proizvodnje sprečavaju, da nestane sva bijeda i da budu svakom čovjeku osigurani dostojni uvjeti rada i života. Taj jedinstveni historijski zadatak riješava proletarijat u svojoj borbi za svoje oslobođenje, koja je istovjetna sa oslobođenjem čovječanstva.

Ostvarivanje socijalne politike je plod te borbe, poslije pobjede proletarijata, poslije sloma kapitalističkog društva. U okviru kapitalističkog društva proletarijat ne može ostvariti socijalnu politiku, samo se može i mora boriti za nju.

Kapitalistička država ne može ostvariti načela socijalne politike, načela, prema kojima cijeli državni aparat ima da se stavi u službu društvene i zdravstvene zaštite naroda. Ostvariti ta načela sa strane kapitalističke države značilo bi, da kapitalizam kao takav izvrši samoubijstvo, da kapitalizam dobrovoljno ukine sam sebe. Stvarno je tako: kao što se radništvo ima da bori za socijalnu politiku protiv kapitalizma, kapitalizam se bori za produženje svoga opstanka, za postojanje socijalne nesigurnosti, za postojanje bijede, koje su osnove opstanka kapitalizma.

»Akumulaciji kapitala odgovara akumulacija bijede. I tako je nagomilavanje bogatstva na jednom polju u isti mah nagomilavanje bijede, mučnog rada, ropstva, neznanja, podivljanja i moralnog pada na suprotnom polju tj. na strani klase, koja svoj vlastiti proizvod pro-

izvodi u obliku kapitala. Ovo je apsolutni, opći zakon kapitalističke akumulacije.« (Marx: Kapital).

Socijalno zakonodavstvo, razvitak socijalnog zakonodavstva u kapitalističkim zemljama jest plod uporne, dugotrajne i vrlo često krvave borbe radničke klase.

Iz povijesti socijalno-političkog zakonodavstva se razabire pokušaj kapitalističkih država, da iskoriste socijalno zakonodavstvo za odjeljivanje proletarijata od njegovog revolucionarnog rukovodstva, od njegove borbene klasne organizacije. Najbolji primjer za to je »uvidavnost« njemačke buržoazije, kada je na inicijativu cara Vilima II. njemački parlamenat izglasao zakon o radničkom osiguranju za slučaj bolesti. Inicijativu za socijalno zakonodavstvo je dao car Vilim II. u vrijeme zakona »protiv društveno opasnih nastojanja socijalne demokracije«, u 1881. g. S jedne strane nastojanje, da se s najbrutalnijim policijskim mjerama uguši svaki radnički pokret: zabrana svake vrste udruženja radnika, zabrana štrajkova, zabrana radničke štampe, — a s druge strane s brigom za »siromahe« umjetno stvoriti iluziju, da država stoji iznad klasa. Paralelno s prvim razvojem njemačkog socijalnog zakonodavstva na snazi je »zakon protiv socijalista«, jer taj je zakon donešen u 1878. g. produžen svake druge godine, a ostaje na snazi sve do 1890.

Nije manje poučno osvijetliti pozadinu povijesti socijalno-političkog zakonodavstva u Engleskoj, gdje se je najranije razvijao industrijski kapitalizam. »Nasilno eksproprijiran od zemlje, najuren i pretvoren u vagabunde, narod sa sela bio je šibanjem, žigosanjem i mučenjem dotjeran u disciplinu, koju zahtijeva sistem najamnog rada«, pisao je Marx u vezi s barbarskim kaznama, koje su bile uperene na seljake, nasilno pretvorene u skitnice i prosjake. U početku industrijskog kapitalizma engleska buržoazija nastoji, da održi ovu disciplinu, stvorenu krvoločnim zakonima. U početku se socijalno-političko zakonodavstvo sastoji samo od zabrana. Već je godine 1790. zabranjena »London Corresponding Society«, prva politička organizacija manufakturnih radnika i obrtnika. Slijedeće godine engleski parlamenat proširuje tu zabranu na svaki pokušaj radnika, da se udružuju. Za prekršaj zabrane uvedena je najstroža kazna. 1811. je godina luditskog pokreta, kada upropašteni obrtnici i radnici pale tvornice, razbijaju strojeve. Radništvo srazmjerno brzo uviđa, da nije neprijatelj stroj, nego da su krivi odnosi proizvodnje. Ta svijest već manje više jasno dolazi do izražaja u prvom revolucionarnom pokretu, u prvom klasnom pokretu engleskog radništva. Sa čartističkim pokretom je otpočeo proletarijat svoju dugotrajnu borbu za izvojevanje političkih prava.

Poslije napoleonskih ratova Engleska je preživjela veliku industrijsku i trgovačku krizu. Visoke cijene živežnih namirnica, niske nadnice i velika nezaposlenost izazvale su demonstracije, ali sada već ne protiv strojeva, kao za vrijeme ludditskog pokreta, nego protiv velike buržoazije. Od 1816. do 1819. dolazi do krvavih sukoba među pobunjenim radnicima i buržoazijom. Pobune su ugušene u krvi i radnici ne dobivaju ništa, samo još strože zakone, s ciljem, da se spriječi svako udruženje radničke klase. Radnici se dalje bore, sada, zajedno sa srednjim staležom, za izborno pravo. Godine 1832. izašao je novi, demokratskiji izborni zakon, demokratskiji, ali samo u korist građanskih saveznika radništva. Bivši saveznici su sada postali neprijatelji i zahtijevaju od vlade, da energično postupa protiv »buntovnika«, protiv radništva i proletariziranih malih obrtnika. Od tog momenta u čartističkom pokretu više dolazi do izražaja njegov proleterijski klasni karakter i prvi put se javlja u borbi za politička prava i za socijalno-političko zakonodavstvo oružje generalnog štrajka. Godine 1838. policija je opet savladala krvave ustanke radnika. Buržoazija, dokle god je moguće, ne popušta. Jedini je rezultat svih tih teških i krvavih borba radništva, da vlada zabranjuje noćni rad djece ispod 9 godina, a da kao lijek protiv glada i nezaposlenosti dalje razvija sistem t. zv. Workhouse-a, tamnice za prisilni rad za nezaposlene radnike, koje je Marx jedamput s punim pravom nazivao »Bastiljom radništva.«

U toku te borbe pokret se proširio po čitavoj Engleskoj, tako da susrećemo već masovne mitinge, gdje se sakuplja od 300 do 500 hiljada radnika.

Poslije krvave, masovne borbe nakon 1846. godine, čartistički je pokret potpuno utihnuo. Mjesto revolucionarnih borbi učvrstio se engleski tredunionizam, koji se nije više borio s revolucionarnim elanom, što ga pokazuje čartizam naročito u drugoj fazi svoga razvitka, nego se bori samo za postizavanje ustupaka od strane vladajućih klasa.

U ovo je vrijeme engleska industrija jedina krupna industrija na svijetu. Još nema konkurencije ni u evropskim zemljama, ni u Americi. Engleski industrijski kapital koristio se ratovima protiv francuske revolucije, da osigura za Englesku monopol mašinske proizvodnje. Engleskim industrijalcima nije bila, dakle, potrebna zaštitna carina, a ukoliko je postojala zaštitna carina u drugim zemljama, to je samo otežavala uvoz engleske proizvodnje. S druge strane zaštitna carina na uvoz žita u Engleskoj omogućivala je engleskim veleposjednicima, da prodaju svoje žito za 30—40% skuplje, nego što je bila cijena žita u Francuskoj. Visoke cijene živežnih namirnica značile su, da industrijski kapitalist ima da skuplje kupi radnu snagu svojih radnika.

Tako je došlo do sukoba među vladajućim klasama. U borbi između veleposjednika i građanstva, jedna i druga strana traži savez radničkih masa. Dok je u ime slobodne trgovine industrijska buržoazija zauzela stav protiv svakog zahvata države u sporovima između kapitala i rada, protiv svakog fabričkog zakonodavstva, veleposjednici su, da zadobiju radništvo, podupirali njihov zahtjev, da parlament zakonski ograniči radno vrijeme u industriji.

Radništvo, uvučeno u međusobne borbe klasnih neprijatelja, postiglo je provedbu izvjesnih vrlo skromnih socijalno-političkih mjera za zaštitu svojih interesa. Tako parlament zabranjuje rad ženama i djeci ispod 10 godina u rudnicima, i osim toga uveden je u engleskim tvornicama pamuka, vune, svile i lana 16-satni radni dan. Ali sada se je bacio industrijski kapital svom silom na intenzifikaciju rada, da bi se u kraćem vremenu izradilo isto toliko, pa i više, nego li ranije pri dužem radnom vremenu. Ovu pojavu susrest ćemo cijelim tokom povijesti socijalnog zakonodavstva u kapitalističkim zemljama: ako je buržoazija prisiljena da pravi ustupke, odmah nastoji, da se uvođenjem novog načina izrabljivanja odšteti za ustupak. Zato za radničku klasu više vrijedi i od postignutih rezultata, da u neprekidnoj borbi za socijalnu politiku polazi praktičnu školu političke klasne svijesti. »Prvi rezultat borbe radništva nije neposredni uspjeh, nego udruživanje radnika, koje se sve više širi.« (Komunistički manifest.).

Dokle je u Njemačkoj početak socijalnog zakonodavstva u znaku pokušaja, da odijeli radničku klasu od njene politike revolucionarne organizacije, u Engleskoj početak socijalnog zakonodavstva nastaje zato, jer radništvo »iskorišćuje pocijepanost u krilu same buržoazije«.

Promatravši daljnji razvitak socijal-političkog zakonodavstva u kapitalističkim zemljama, vidjet ćemo, da je najvažniji činilac toga razvitka revolucionarna borba radničke klase, koja je u svojoj borbi dobila jedinstveno, odlučno oružje u obliku naučnog socijalizma. Oboružana saznanjem zakona društvenog razvitka, oboružana znanjem neminovne pobjede proletarijata, oboružana revolucionarnom naukom marksizma, radnička se je klasa znala poslije svakog poraza još odlučnije, još zbijenije boriti za svrgnuće kapitalizma.

Da se otkloni mogućnost izvjesnih nesporazuma u vezi s ulogom Lassalle-a, kojega spominje u svom članku profesor Dr. A. Štampar, mora se podvući, da 1. »željezni zakon nadnice« ne potiče od Lassalla, nego od Engelsa, odnosno Marksa, kao što je i sam engels spominjao u jednoj bilješci »Bijede filozofije« od Marxa, 2. da je Marx nikada nije tražio, da — kao što tvrdi profesor Dr. A. Štampar, — »radnicima bi imala pripasti cijela vrijednost proizvodne robe«. Sam Marks izričito naglašuje, da »umjesto konzervativne parole: »pravednu nadnicu

za pravedni radni dan«, radnici treba da na svoj barjak napišu borbenu parolu: »Dolje najamni sistem!« (Marks: »Nadnica, cijena i profit.«). I o istom pitanju, u predgovoru za »Bijedu filozofije«, napisao je Engels: »Stoga razloga nije Marks svoje komunističke zahtjeve nikada ne zasnivao na tome, nego na neminovnom raspadanju kapitalističkog načina proizvodnje... on kaže samo to, da se višak vrijednosti sastoji iz neplaćenog rada, a to je jednostavna činjenica.«

Izvanredno poučno je promatrati, kako teško, kako polagano, kako se pod krajnim pritiskom odlučuje buržoazija, da pristane na najmanje olakšice za radništvo.

Kongres Prve internacionale radništva u 1866. g. u Genfu traži već osamsatno radno vrijeme. A dvadeset godina poslije, u Austro-Ugarskoj monarhiji, radno vrijeme je ograničeno na jedanaest sati. Godine 1889. Internacionalni kongres u Parizu objavljuje 1. maj za praznik radnika, poziva radništvo, da se uporno bori za osamsatno radno vrijeme. Osam godina poslije, u 1897. g., u Rusiji je radno vrijeme ograničeno zakonom na — jedanaest i pol sati. Međutim pod pritiskom radničke klase u 1890. g. car Vilim II. pozvao je u Berlin Konferenciju 13 država za izradbu međunarodne »zaštite« radništva. I godinu dana kasnije, u 1891. sama crkva je prisiljena, da primijeti opasnost za vladajuće klase; papa Leo XIII. izda zloglasnu encikliku »Rerum novarum« s namjerom, da razbije jedinstvo revolucionarnog radničkog pokreta. Stotine i stotine uličnih demonstracija, sto puta u krvi ugušeni štrajkovi za skraćivanje radnog dana, to je pozadina socijalnog zakonodavstva. »Skraćivanje radnog dana«, napisao je Marx, »plod je dugotrajnog, više ili manje prikrivenog građanskog rata između kapitalističke klase i radničke klase.«

Istina je, da postoji još jedan, značajan uzrok, koji sili kapitalističke države na izvjesne mjere »u interesu radnika«. Ni jedno društvo ne može postojati, da ne proizvodi, a kapitalistički način proizvodnje, bez izvjesne ublažujuće društvene korekture, uništio bi vrlo brzo izvor svega bogatstva, samu živu radnu snagu radničke klase. Za vrijeme krize kapitalistička država mora u vlastitom interesu donositi izvjesne mjere, da zaštiti proletarijat, da održi u životu svoju industrijsku rezervnu armiju, jer inače s jedne strane manjkao bi pritisak rezervne armije na nadnicu zaposlenih, a s druge postojala bi opasnost, da kada će kriza proći, kapitalizam ne će naći na tržištu u dovoljnoj mjeri ovu živu robu t. j. radnu snagu radnika.

Postoji još jedan, ne manje važan uzrok za uvidavnost kapitalističkih država. Poslije 1905. godine, tog generalnog pokusa velike socijalističke ruske revolucije, kao da su kapitalističke države dobile strah od sablasti komunizma. Kapitalističke države sklapaju ugovore,

da internacionalno reguliraju radničku zaštitu. U stvarnosti, radi se o zaštiti kapitalizma i o pokušaju, da se na taj način otvori ventil, stvore nove iluzije. Državni ugovori u Bernu odlučuju o izvjesnim mjerama u vezi s noćnim radom žena i u vezi s upotrebom fosfora u industriji. Ali svakako nije slučajno, da je početak, više nego skroman početak internacionalne zaštite radnika uslijedio iza ruske revolucije od godine 1905. U pojedinim zemljama poslije se opet usporuje daljnji razvitak socijalno-političkog zakonodavstva. Godine 1911. računa se događajem, da je u Njemačkoj uvedeno desetsatno radno vrijeme ali samo za radnice.

Da pravilno ocijenimo razvitak socijalno-političkog zakonodavstva u okviru kapitalizma, ne smijemo zaboraviti, da su i ove skromne mjere ograničene samo na tzv. napredne kapitalističke zemlje. Najviše bijede i osiromašenja stvara kapitalizam u kolonijalnim i polukolonijalnim zemljama. U kolonijalnim i polukolonijalnim zemljama nema ni govora o zaštiti radničkih masa tako, da ako uzmemo čitav proletarijat, onda se ne može ni govoriti o tome, da bi se položaj radničke klase za vrijeme razvitka kapitalizma u cjelini poboljšao. Istina je, da naročito za vrijeme imperijalizma u najrazvijenijim zemljama postoji namjera sa strane vladajuće klase, da odijeli proletarijat metropola od milijunskih masa svojih nacionalno i socijalno ugnjetenih kolonijalnih robova. Od ekstra-profita, koji iscjeduje iz krvi kolonijalnih robova, finacijski kapital žrtvuje mrvicu nastojeći, da na taj način uljulja revolucionarnu svijest domaćeg radništva na račun kolonijalnih robova.

U vezi sa člankom Prof. dr. A. Štampara neophodno je potrebno, da se načelno istakne: problem radništva, problem modernog industrijskog proletarijata, problem avangarda čovječanstva jest nešto bitno drugo, nego što je problem »siromaha«. Bila bi teška uvrijeda radničke klase zaboraviti tu razliku. To je ta ista razlika koja postoji između antičnog rimskog i modernog proletarijata. Rimski proletarijat je balast rimskog carstva, parazitski, neproduktivni elemenat, što država mora izdržavati, dok je moderni proletarijat izvor i stvoritelj svega bogatstva današnjeg i budućeg društva. Mora se isto tako primjetiti, da »korisni javni radovi, kao što je građenje puteva, vodovoda i stanova ublažavaju ne samo privredne i društvene poteškoće, nego i otvaraju uslove za bolji život« — tvrdnja je, koja je previše općenita, jer na pr. u fašističkim zemljama takvi radovi su bili prisilni rad u korist kapitalista i nikako nisu stvarali uslove za bolji život samih radnika.

Sve ono, što je radništvo svih kapitalističkih zemalja od 1833. do 1917. godine tražilo, sve ono i mnogo više ostvarivala je velika Oktobarska revolucija u Rusiji, revolucija, koja sa ukidanjem privatnog

vlasništva nad sredstvima proizvodnje prvi put u povijesti čovječanstva provodila i ostvarila socijalnu politiku. Kada je boljševička revolucija kucala na vrata svjetskog imperijalizma, kapitalističke države, dosada tako škrte, same nude radništvu kapitalističkih zemalja čitavu poplavu socijalno-političkih zakona. Tek pobjeda velike socijalističke revolucije u Sovjetskom Savezu, tek pobjeda proletarijata ruskoga izvojevala je proletarijatu svih kapitalističkih zemalja osamsatno radno vrijeme, pomoć za nezaposlene radnike, higijensku kontrolu tvornica, zakone o skrbi djece, staraca i žena, u Njemačkoj, u Belgiji, u Austriji u Mađarskoj, u Jugoslaviji itd. i u Engleskoj u rudnicima sedamsatno radno vrijeme. Godine 1919., dok su kapitalističke zemlje organizirale intevencionističke ratove protiv Sovjetskog Saveza, Društvo Naroda, organizacija istih imperijalističkih zemalja, ustanovljuje jednu zasebnu komisiju za internacionalno socijalno zakonodavstvo Međunarodni Biro Rada, sredstvo socijalne demagogije kapitalističkih država.

Ništa ne bi moglo bolje dokazati, nego što dokazuje povijest socijalno-političkog zakonodavstva, da je pobjeda ruskog proletarijata postala ogromna tekovina, moć i pobjeda cijelog naprednog čovječanstva.

Razvitak socijalno-političkog zakonodavstva u kapitalističkim zemljama ne može postići onaj stepen, da se mijenja sama suština kapitalističke proizvodnje: socijalna nesigurnost, bijeda i antisocijalna politika. Prvi uvjet socijalne politike jest, da svakomu čovjeku bude zajamčeno pravo na rad, kao što jest po Staljinskom ustavu u jedinoj socijalističkoj zemlji. Ovo pravo se može radništvu osigurati samo obaranjem kapitalističkih proizvodnih odnosa, uspostavljanjem socijalističke države.

Narodi Jugoslavije su u teškoj borbi izvojevali novu društvenu stvarnost, stvorili su svojom pobjedom sve preuvjete, da i oni ostvaruju socijalnu politiku, socijalnu sigurnost za svakoga građanina Federativne Narodne Republike Jugoslavije.